

PROCJENA POŠTIVANJA PRAVA DJETETA U OBITELJI

ANTONIJA ŽIŽAK, BRANKO NIKOLIĆ I NIVEX KOLLER-TRBOVIĆ

Primljeno: prosinac 2000.

Prihvaćeno: lipanj 2001.

Izvorni znanstveni rad

UDK: 341.231.14-053

Istraživanja o poštivanju prava djeteta u obitelji izuzetno su rijetka. Stoga je cilj ovog rada utvrditi kako djeca različitih dobnih uzrasta, polaznici osnovnih i srednjih škola te korisnici različitih usluga centara za socijalnu skrb, procjenjuju poštivanje prava djeteta u obitelji. Očekuje se da se razlike pokažu značajnima u korist starijih ispitanika i u korist nerizične populacije. Istraživanje je provedeno na uzorku od 953 djeteta u dobi od 11 do 18 godina pri čemu ih je 391 polazilo osnovne škole, 204 srednje škole, a 358 su bili korisnici usluga centara za socijalnu skrb. Podaci o poštivanju prava djeteta u obitelji prikupljeni su tijekom 1999. godine uz pomoć Upitnika o pravima djece (D1). Obrada podataka uključuje robustne diskriminacijske analize i univarijatnu analizu varijance. Dobiveni rezultati pokazuju da na procjenu poštivanja prava djeteta u obitelji značajno utječu uzrast djeteta i socio-ekonomsko-kulturna obilježja obitelji. U tom smislu prava participacije najviše se uvažavaju u obiteljima srednjoškolaca, a prava zaštite i skrbi u obiteljima osnovnoškolaca.

Ključne riječi: prava djeteta, poštivanje prava djeteta u obitelji, prava participacije, prava zaštite.

Uvod

Prava su blisko povezana s načinom na koji je uređen život i razvitak neke ljudske zajednice, ili specifičnije, s društvenom i zakonskom razinom uređenosti zajednice. U svakom pravu, čak i onom koje je tehnički najdotjeranije ("legalističko"), ima niz pravnih pravila koja nisu objektivizirana kroz državne zapovjedi (zakone), nego kroz odgovarajuće ponašanje ljudi, članova te zajednice. Upravo to - ponašanje članova zajednice poveznica je između prava i potreba ljudi, koje nas najviše zanima kad su u pitanju prava djeteta.

Potrebe su univerzalan fenomen koji ima svoju fiziološku i psihološku razinu. U općem smislu potrebe označavaju nedostatak nečega što je za čovjeka vrlo važno i što ga stavlja u stanje neravnoteže. Stoga je zadovoljenje osnovnih (fizioloških i psiholoških) potreba put k ravnoteži - homeostazi koja se postiže nizom raznolikih ponašanja. Potrebe, dakle, predstavljaju fiziološko-psihološku ili drugim riječima genetsku određenost čovjeka i stoga su daleko manje nego prava podložne dogovaranju, pregovaranju i kompromisima. I dok su prava društveni konstrukt dotle su potrebe prirodni fenomen (Cherney i Walker Perry, 1996). Pravne norme stoga

imaju šansu tom prirodnom fenomenu uz već postojeću fiziološko-psihološku razinu dodati još i društvenu/socijalnu razinu. Budući da nas povezanost prava i potreba zanima naročito kad su u pitanju prava djeteta, može se reći da su prava djeteta, opisana u Konvenciji o pravima djeteta, univerzalan i standardiziran način gledanja na neke potrebe djeteta i zadovoljenje tih potreba u različitim uvjetima pojedinih društvenih zajednica. Odnosno, Konvencija o pravima djeteta na generalnoj razini definira ponašanja zajednica kojima se može ostvariti ona razina potreba za koju postoje saznanja da su jednako važne svoj djeci svijeta. Sudeći prema prirodi fenomena ljudskih potreba, a to je da su motor ljudskog ponašanja, pokretači i motivatori svih naših aktivnosti, moglo bi se zaključiti da potrebe korespondiraju sa svim razinama prava djeteta.

Konvencija o pravima djeteta instrument je uz čiju pomoć možemo doći do više informacija o pravima djeteta. Donesena je u jesen 1989. godine na zasjedanju OUN-a. Odredbe u Konven-

* kontakt adresa: ERF, Kušlanova 59a, Zagreb

ciji nisu sročene kao pravna pravila koja se mogu izravno i doslovno primijeniti u praksi (Alinčić, 1995). Međutim, svaka odredba sadrži poruku, ili bolje rečeno zahtjev, kojoj države ugovornice u interesu djeteta trebaju udovoljiti same kreirajući praksu ostvarenja tih prava. Konvencija dakle nije socijalno-interventni program nego skup preporuka koje mogu biti ugrađene u takve intervencije. Wolf (prema Hrabar, 1998) drži da je temeljna struktura Konvencije kombinacija 2 elementa: standarda prava djeteta i standarda najboljeg interesa djeteta, pri čemu je standard najboljeg interesa djeteta tradicionalni koncept odnosa prema djeci, dok standard prava djeteta predstavlja civilizacijski napredak.

Verhellen (1993), sljedeći prirodu razvoja i podjele prava čovjeka, predlaže da se prava djeteta uz to što se razumiju kao: građanska prava (članci: 7.,8.,6.,2.,37.,19.,34.,16), politička prava (članci: 12.,13.,14.,15), ekonomska prava (32., 36), socijalna prava (28.,29.,24.,27) i kulturna prava (31.,30) razumiju na još jedan, vrlo specifičan način. Taj se način označava s 3P - *protection, provision i participation*. U hrvatskom jeziku bi se sukladno moglo govoriti o 3S skupini prava - prava *sigurnosti, skrbi i sudjelovanja*. Pri tome autor prava participacije, odnosno sudjelovanja vidi kao najrevolucionarniji dio Konvencije. Tako se primjerice člankom 12. Konvencije o pravima djeteta stavlja na znanje da dijete ima svoje mišljenje i da mu treba omogućiti izražavanje tog mišljenja u stvarima koje ga se tiču. Nasuprot toga ranije se držalo da dijete "još nema" svoje mišljenje, sposobnosti ("not yet"). To novo razumijevanje djeteta motivirano je dvostrukom snagom - snagom inherentnosti i instrumentalnosti. Princip inherentnosti podrazumijeva davanje važnosti djetetu, priznavanje djeteta kao sposobnog sudionika u društvu, čime se napušta tradicionalni konstrukt djetinjstva. Princip instrumentalnosti sugerira da je dječja participacija viđena kao instrument njihove edukacije za buduće građane demokrate.

Istraživanja, pa prema tome i znanstveno utemeljenih saznanja o tome kako djeca razumiju svoja prava, relativno je malo i novijeg su datuma. To ne čudi s obzirom da se radi o novijem "fenomenu". Naročito je malo istraživanja koja bi ukazala na stupanj i način poštivanja prava djeteta u obitelji. Ona istraživanja koja postoje

pokazuju da na stvaranje djetetovog koncepta prava utječe dob djeteta, socijalno-ekonomski uvjeti u kojima se razvija (Melton 1980, prema Cherney & Walker Perry, 1996), spol, obrazovanje i osjećaj sigurnosti (Covell & Howe, 1996).

Jedno od najranijih istraživanja o djetetovom konceptu prava, a istovremeno i vrlo rijetkih, načinio je Melton na Sveučilištu Nebraska osamdesetih godina (prema Anglin, 1993). Otkrio je da taj koncept direktno ovisi o dobi i socijalno-ekonomskom statusu i može ga se razumjeti kao kontinuum koji se razvija kroz tri stupnja. Na prvom stupnju koji je po svojoj prirodi egocentričan, dijete prava razumije kao dar nekog benevolentnog autoriteta. Na tom stupnju razvoja djeca imaju poteškoće u razlikovanju onoga što "jest" od onoga što "treba". S razumijevanjem zamjećuju konkretnu stvarnost. (primjerice ako stariji brat može gledati TV sat duže on ima više prava). Na drugom stupnju prava se razumiju kao dio sustava pravila i zakona koje su ljudi izgradili pa ih mogu i mijenjati. Na ovom stupnju djeca prava doživljavaju kao nešto oko čega se može pregovarati i stoga vrlo često pokušavaju izboriti "više prava". Drugim rječima prava su socijalni konstrukt podložan osobnoj moći i utjecaju pojedinca. Na trećem stupnju dijete razumije prava kao koncept koji ima etičku i pravnu prirodu. Prava se shvaćaju kao "neotuđiva" i iznad utjecaja autoriteta i socijalnih konvencija. Takav se koncept javlja negdje oko 10-e godine, a kod neke djece i ranije.

Međutim, neka novija saznanja potiču razvojne psihologe da vjeruju kako djeca tek u dobi od 15 godina imaju potencijale razumjeti prava onako kako ih razumiju odrasli. Naime u toj dobi djeca razumiju apstraktni koncept, potencijalne posljedice svog ili tuđeg ponašanja, implikacije nečega u budućnosti i relativnu procjenu vrijednosnog sustava (Covell & Howe, 1996). Naime, autori su intervjuirali kanadske srednjoškolce u dobi od 15 do 18 godina s ciljem utvrđivanja njihovog povjerenja u vlastita prava. Ispitali su tri razine prava: pravo na branitelja, socio-ekonomska prava i prava zaštite. Utvrdili su spolne razlike na način da djevojke više vjeruju u svoja prava nego dječaci i to su pripisali kulturološkoj datosti, to jest većoj poslušnosti djevojaka. Djevojke su bile bolje informirane o pravima zaštite, a dječaci o socijalnoekonomskim i općim

pravima. Istražujući socioekonomska prava utvrđeno je nepovjerenje prema roditeljima u sferi ostvarenja tih prava i dobiven je cijeli niz prijedloga o boljim strategijama zadovoljenja te specifične skupine prava djeteta (primjerice da djeca sa 16 godina imaju direktna prava na socijalnu pomoć, a ne preko roditelja, da se roditeljima daje posao a ne socijalna pomoć i sl.).

Kako djeca u dobi od 11 do 13 godina u Švicarskoj, Kanadi i SAD-u razumiju svoja prava ispitali su Cherny i Walker Perry (1996) koristeći interview i vinjetice. Autori su došli do zaključka kako djeca nižeg socijalnoekonomskog statusa manje vjeruju da djeca zaista imaju prava te da još snažniji utjecaj na percepciju prava imaju kulturne razlike. Temeljem navedenog autori konstatiraju kako su nacionalna filozofija o pristupu djeci i pripadnost djeteta određenom kulturnom krugu temelji za formiranje mišljenja djece o njihovim pravima.

U našem ranijem istraživanju (Koller-Trbović i Žižak, 1997a, 1997b) o percepciji i poštivanju prava djeteta u odgojnim ustanovama u Republici Hrvatskoj pokazalo se da su prava i potrebe djece u tim ustanovama relativno doboro zadovoljena. Kao što je bilo za očekivati više se poštuju prava sigurnosti i skrbi nego participacije i izbora. Također je značajno spomenuti kako odrasli (stručnjaci) imaju veoma pozitivne stavove prema pravima djece, dok sama djece često nisu u potpunosti sigurna da li su dovoljno sposobna i zrela za donošenje nekih važnih životnih odluka, mada uglavnom žele sudjelovati u tom procesu. Također kod nas Žižak (1995) je analizirajući odgovore predškolaca i osnovnoškolaca na pitanje koja su njihova prava utvrdila da predškolci prava izjednačavaju s potrebama te da su osnovnoškolci u svojim razmišljanjima o pravima vrlo blizu idejama koje promovira Konvencija.

Budući da duh Konvencije, naročito skupina prava participacije, ukazuje na potrebu sudjelovanja djece u ostvarenju vlastitih prava, čini se kako nemamo drugog ispravnog izbora nego istražiti kako djeca razumiju koncept prava i poštivanje tih prava, ali na način da to uključuje samu djecu. Ta uključenost djece može imati različite vidove i razine. Primjerice Hart (prema Franklin, 1996) govori o osam stupnjeva. Prva tri stupnja (manipulacija, ugrađivanje i obilježavanje) označava razinom neparticipacije. Sljedećih

pet stupnjeva (obvezan na djelovanje ali obaviješten, konzultiran i obaviješten, inicijativa odraslih i zajedničko djelovanje djece i odraslih, aktivnosti potaknute od strane djece, aktivnosti potaknute od djece uz zajedničko odlučivanje) predstavljaju razine participacije. U ovom smo se istraživanju poslužili dvostrukom strategijom. Na jednoj od razina neparticipacije (obilježavanje) u istraživanje smo uključili djecu kao ispitanike pa smo ih potom pitali da procjene kako se poštuju njihova prava i koliko ona u tome sudjeluju, što se može smatrati nižom razinom participacije (konzultiran i obaviješten). To svakako nije dovoljno, ali zadovoljava na počecima znanstvenog istraživanja prava djeteta jer uz neparticipaciju uključuje i određeni stupanj participacije.

Ciljevi i hipoteze

Uzimajući sve navedeno u obzir cilj ovog rada je utvrditi kako djeca različitih dobnih uzrasta, polaznici osnovnih i srednjih škola i korisnici različitih usluga centara za socijalnu skrb, procjenjuju poštivanje prava djeteta u obitelji. Pri tome očekujemo da se razlike pokažu značajnima u korist starijih ispitanika i u korist nerizične populacije. S tim u vezi mogu se postaviti dvije hipoteze:

H1: Postoje statistički značajne razlike u procjeni poštivanja prava djeteta u obitelji između učenika osnovnih i srednjih škola.

H2: Postoje razlike u procjeni poštivanja prava djeteta u obitelji između učenika osnovnih škola, učenika srednjih škola i djece korisnika usluga centara za socijalnu skrb.

Metode

Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika u ovom radu čine 953 djeteta u dobi do 18 godina. Radi se o reprezentativnom dvoetaptom grupnom uzorku koji je formiran na sljedeći način:

– prvo su izabrana po dva naselja unutar pet kategorija naselja različite veličine od 5.000 do 200.000 stanovnika te je pridodano pet područja grada Zagreba s prstenom (temeljem Popisa

stanovništva iz 1991. godine – narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1992).

– potom je odabrana po jedna osnovna i srednja škola iz svakog od tih naselja i unutar nje slučajnim izborom po jedan razred učenika.

– ispitanike centara za socijalnu skrb (postoji samo jedan na svakom odabranom području) čine sva djeca koja su temeljem nekog zahtijeva, prijave ili na sličan način u razdoblju od 1.01 do 31.12. 1998. godine ušla u evidenciju i tretman odabranih centara za socijalnu skrb. U centrima za koje je procijenjeno da će imati preko 100 ispitanika dogovoreno je da će svi potencijalni ispitanici biti podijeljeni u tri skupine: djecu do 14 godina, maloljetnike od 14-18 i mlađe punoljetne osobe od 18 do 21 godinu i potom u uzorak uključiti svaki treći korisnik iz svake od tih skupina. Na taj način formirana su tri subuzorka i to subuzorak učenika osnovnih škola (N1= 391), učenika viših razreda 14 srednjih škola (N2= 204) i subuzorak korisnika usluga centara za socijalnu skrb (N3= 358)

Ovaj uzorak je dio uzorka na kojem su sustavno ispitane specifične potrebe djece iz opće populacije i djece različitih razina ugroženosti u odnosu na pojavu poremećaja u ponašanju. Drugim riječima, s jedne strane radi se o polaznicima osnovnih i srednjih škola, dakle redovitoj populaciji, a s druge strane radi se o tome da su se djeca bilo zbog situacije u obitelji, školi ili poremećaja u ponašanju našla u evidenciji, a time i intervenciji, centra za socijalnu skrb.

Među ostalim ispitana su i opća obilježja ispitanika uzorka od kojih nas ovdje s obzirom na cilj rada naročito zanimaju dobne i spolne razlike među ispitanicima različitih subuzoraka. U odnosu na dob ispitanika važno je naglasiti da se radi o tri različite dobne skupine. Učenici osnovne škole pohađali su u vrijeme ispitivanja sedmi ili osmi razred pa im se dob kreće od 12 do 15 godina, učenici srednje škole pohađali su više razrede pa su najčešće bili u dobi od 16 do 20 (preko 90%) godina, dok su ispitanici iz centara za socijalnu skrb najčešće bili u dobi od 11 do 15 godina (70%). Glede pripadnosti spolu također postoje razlike među subuzorcima. Među polaznicima osnovnih škola podjednako je dječaka i djevojčica, dok su polaznici srednjih škola češće

djeca ženskog spola (60% : 40%). Ispitanici koji koriste usluge centara za socijalnu skrb daleko najčešće su dječaci (83%).

Uzorak varijabli

U sklopu već navedenog šireg istraživanja specifičnih potreba djece izrađene su dvije skupine upitnika za ispitivanja prava djece i to upitnici za djecu i upitnici za odrasle, odnosno ukupno šest upitnika. Svaka od te dvije skupine upitnika ispitivala je prava djeteta u različitim životnim sredinama (obitelj, škola, institucija za djecu i mlade s poremećajima u ponašanju).

Svi navedeni upitnici za podlogu imaju Konvenciju o pravima djeteta (UNICEF, 1990) i Deklaraciju o pravima djece i mladeži u izvanobiteljskoj skrbi (FICE, 1993), a također i saznanja stečena ranije provedenim istraživanjem na temu prava specifične skupine djece (Žižak, 1995, Koller-Trbović i Žižak, 1997a,b, 1999).

Upitnik o pravima djece (D1) sastoji se od 12 pitanja:

1. *Da li te roditelji pitaju za tvoje mišljenje i želje?* (VAR01)
2. *Da li roditelji uvažavaju tvoje mišljenje i želje?* (VAR02)
3. *Smatraš li da roditelji postupaju s tobom onako kako bi ti želio?* (VAR03)
- 4a. *Uvažavaju li roditelji tvoje mišljenje i želje u vezi izbora prijatelja?* (VAR04A)
- 4b. *Uvažavaju li roditelji tvoje mišljenje i želje u vezi izbora hrane?* (VAR04B)
- 4c. *Uvažavaju li roditelji tvoje mišljenje i želje u vezi izbora odjeće?* (VAR04C)
- 4d. *Uvažavaju li roditelji tvoje mišljenje i želje u vezi organizacije slobodnog vremena?* (VAR04D)
- 4e. *Uvažavaju li roditelji tvoje mišljenje i želje u vezi izbora aktivnosti kojima se baviš?* (VAR04E)
- 4f. *Uvažavaju li roditelji tvoje mišljenje i želje u vezi izbora škole?* (VAR04F)
- 4g. *Uvažavaju li roditelji tvoje mišljenje i želje u vezi organizacije obiteljskog života?* (VAR04G)
5. *Smatraš li da si u obitelji dovoljno zaštićen od raznih zlouporaba i zlostavljanja (alko, narko, nasilje, nebriga i dr.)?* (VAR05)
6. *Da li znaš kome se trebaš obratiti ako tvoji roditelji loše postupaju s tobom?* (VAR06)
- 7a. *Da li te roditelji kažnjavaju tako da viču na tebe?* (VAR07A)

- 7b. Da li te roditelji kažnjavaju tako da ti "očitaju bukvicu"? (VAR07B)
- 7c. Da li te roditelji kažnjavaju tako da ti uskrate hranu, izlaske i sl.? (VAR07C)
- 7d. Da li te roditelji kažnjavaju tako da te istuku? (VAR07D)
- 7e. Da li te roditelji kažnjavaju tako da primjenjuju unaprijed dogovorene posljedice? (VAR07E)
- 7f. Da li te roditelji kažnjavaju nekako drugačije? (VAR07F)
8. Da li živiš u sredini u kojoj imaš dovoljno prostora, hrane, svježeg zraka, svjetla i sl.? (VAR08)
9. Da li živiš u sredini u kojoj imaš dovoljno ljubavi, sigurnosti, slobode i zabave? (VAR09)
10. Da li živiš u sredini u kojoj želiš? (VAR10)
11. Da li u obitelji traže tvoje mišljenje i uvažavaju ga u svezi nekih važnih obiteljskih situacija? (VAR11)
12. Na skali od 1 do 5 procijeni koliko se poštuju tvoja prava i potrebe u obitelji? (VAR12)

Na pitanja u upitniku ispitanici su mogli odogovarati na dva načina – zaokruživanjem jednog od ponuđenih odgovora i procjenom na skali od jedan do pet pri čemu je broj 1 označavao najslabiju praksu poštivanja prava djeteta, a 5 najbolju. Uz to na kraju upitnika ispitanici su mogli u slobodnoj formi nadopisati svoje mišljenje na što su bili motivirani trinaestim pitanjem - Da li bi želio nešto dodati?

Način prikupljanja podataka

Istraživanje je provedeno u prvoj polovici 1999. godine, na način da su ga proveli nastavnici osnovnih i srednjih škola te stručni djelatnici centara za socijalnu skrb, koji su od istraživačkog tima dobili usmene i pismene upute o primjeni većeg broja instrumenata. Upitnik D1 popunjavili su sami ispitanici u školi na satu, odnosno u centru za socijalnu skrb, a zadatak je stručnjaka bio da djeci daju upute o popunjavanju tog upitnika.

Metode obrade podataka

Da bi se testirale razlike u procjeni poštivanja prava djeteta u obitelji između učenika osnovnih škola, učenika srednjih škola i korisnika pomoći i usluga centara za socijalnu skrb učinjene su dvije robustne diskriminacijske analize (Nikolić, 1991). Za testiranje razlika između sve tri skupine ispitanika na manifestnim varijablama izvedena je univarijatna analiza varijance. Budući da su varjable bile ordinalne, prethodno je izvršena njihova normalizacija.

Rezultati i diskusija

Sukladno cilju i postavljenim hipotezama obrada podataka i diskusija rezultata organizirane su tako da će se prvo razmatrati razlike u procjeni poštivanja prava djeteta između ispitanika različitih dobnih skupina iz opće populacije, a potom će biti prodiskutirane razlike u procjeni poštivanja prava djeteta u obitelji ispitanika iz različitih životnih sredina.

Razlike u procjeni prava djeteta u obitelji između učenika osnovne i srednje škole

Za utvrđivanje razlika u prosudbi poštivanja prava djeteta u obitelji između učenika osnovnih škola i učenika srednjih škola na Upitniku o pravima djece (D1) izvedena je diskriminacijska analiza. Pri tom je ekstrahirana jedna diskriminacijska funkcija, čija diskriminacijska vrijednost iznosi .47. Rezultati diskriminacijske analize prikazani su u Tablici 1.

Iz tablice 1. razvidno je da bi se djeca koja pohađaju osnovnu školu mogla statistički značajno razlikovati od djece koja pohađaju srednju

Tablica 1. Rezultati robustne diskriminacijske analize

Diskriminacijska funkcija	CENTROIDI		Standardne devijacije		F	Značajnost
	Osnovne	Srednje	DF1= 1	DF2=593		
1	-.32	.61	1.23	1.13	98.11	.000

školu u percepciji svojih prava obuhvaćenih Upitnikom o pravima djece (D1), na razini značajnosti $p < .001$. Ove dvije grupe djece razlikuju se za .93 standardne devijacije na diskriminacijskoj funkciji. Kod djece koja pohađaju osnovnu školu dobivena je niža prosječna vrijednost (-.32 standardne devijacije) na Upitniku o pravima djece u odnosu na djecu koja pohađaju srednju školu (.61 standardna devijacija). Na temelju navedenog može se prihvatiti H1 hipoteza.

Budući da je diskriminacijska funkcija statistički značajna, potrebno je utvrditi njenu strukturu za što će poslužiti tablica 2. Zapaža se da su za definiranje diskriminacijske funkcije temeljem vrijednosti diskriminacijskih koeficijenata i korelacija s diskriminacijskom funkcijom najodgovornije varijable koje informiraju da roditelji uvažavaju mišljenje djeteta u vezi izbora hrane, roditelji kažnjavaju dijete tako da mu očitaju bukvicu, da dijete živi u sredini u kojoj ima dovoljno ljubavi, sigurnosti, roditelji uvažavaju mišljenje djeteta o izboru škole. Nešto slabije, ali ipak bitno, sudjelovanje u definiranju diskriminacijske funkcije imaju i varijable koje se odnose na uvažavanje djetetovih želja i mišljenja u vezi izbora prijatelja, odjeće, slobodnog vremena, aktivnosti kojima će se baviti te na kažnjavanje djeteta kroz primjenu ranije dogovorenih posljedica.

Temeljem navedenog te imajući u vidu Hartove stupnjeve participacije djece diskriminacijsku funkciju moguće je imenovati funkcijom uvažavanja prava djece na participaciju i zaštitu. O uvažavanju mišljenja i želja djece može se govoriti u odnosu na uvažavanje nekih dječjih izbora važnih za obiteljsko okruženje. S druge strane o konzumiranju prava zaštite, sigurnosti i skrbi može se govoriti temeljem procjene djece da žive u sredini koja omogućava zadovoljenje njihovih psiholoških potreba, ali i sredini u kojoj se njihovo, roditeljima nepoželjno ponašanje, sankcionira tradicionalnim oblicima obiteljskog odgoja. Ne iznenađuje da tako definirana diskriminacijska funkcija, koja ipak više stavlja naglasak na suradnički nego na zaštitni pristup, dvije promatrane skupine učenika razlikuje na način da bolju poziciju na njoj ostvaruju učenici starije dobne skupine, to jest srednjoškolci, koji su uz to najčešće ženskog spola. Temeljem ranije spome-

Tablica 2. Struktura diskriminacijske funkcije

Varijable	Diskr. koeficijenti	Korelacije s diskr. funkcijom
VAR01	-.15	-.20
VAR02	-.06	-.08
VAR03	.11	.17
VAR04A	.27	.36
VAR04B	.46	.59
VAR04C	.25	.40
VAR04D	.25	.36
VAR04E	.10	.32
VAR04F	.29	.41
VAR04G	.02	.22
VAR05	.23	.27
VAR06	-.23	-.24
VAR07A	.03	.12
VAR07B	.30	.30
VAR07C	-.04	.10
VAR07D	.05	.16
VAR07E	-.20	-.18
VAR08	.08	.27
VAR09	.30	.37
VAR10	.24	.33
VAR11	-.16	-.16
VAR12	-.20	-.08

nutih, iako rijetkih, istraživanja ovakvi podaci su za očekivati.

Da bi utvrdili razlikuju li se djeca koja pohađaju osnovnu školu od djece koja pohađaju srednju školu na manifestnim varijablama Upitnika o pravima djece (D1), poslužit će tablica 3. u kojoj su prezentirani rezultati univarijatne analize varijance. Učenici osnovnih i srednjih škola statistički značajno se razlikuju ($p < .05$) na svim

varijablama Upitnika o pravima djece osim na varijablama VAR01 (Da li te roditelji pitaju za mišljenje i želje?) i VAR07A (Da li roditelji viču na tebe?). To znači da roditelji podjednako pitaju za mišljenje djecu bez obzira na njihov uzrast, te da

jednako "viču" na osnovnoškolce kao i na srednjoškolce.

Time se posredno pokazuje da zaista kulturološke odrednice snažnije od dobnih utječu na poštivanje, a time i percepciju ostvarenja prava djeteta. Naime, vikanje na djecu specifična je (ne)

Tablica 3. Rezultati univarijatne analize varijance

Varijable	Aritmetičke sredine Osnovne Srednje		Standardne devijacije Osnovne Srednje		F	Razina značajnosti
VAR01	.05	-.09	.98	1.02	2.71	.096
VAR02	.02	-.03	1.02	.97	10.60	.002
VAR03	-.03	.07	.98	1.03	4.02	.043
VAR04A	-.09	.16	1.04	.90	36.70	.000
VAR04B	-.15	.28	1.02	.90	50.18	.000
VAR04C	-.08	.15	1.05	.89	39.29	.000
VAR04D	-.08	.15	1.02	.95	21.46	.000
VAR04E	-.03	.06	1.01	.98	8.28	.004
VAR04F	-.09	.17	1.03	.92	32.79	.000
VAR04G	-.01	.01	1.00	1.01	4.11	.040
VAR05	-.07	.14	.88	1.19	9.08	.003
VAR06	.07	-.14	.94	1.09	15.20	.000
VAR07A	-.01	.02	1.00	1.00	1.43	.231
VAR07B	-.09	.18	1.05	.87	46.89	.000
VAR07C	.01	-.03	1.02	.96	11.46	.001
VAR07D	-.02	.03	.96	1.08	9.85	.002
VAR07E	.06	-.12	1.02	.94	21.25	.000
VAR08	-.02	.05	.93	1.13	10.27	.002
VAR09	-.10	.18	.91	1.13	20.35	.000
VAR10	-.08	.15	.96	1.05	27.78	.000
VAR11	.05	-.09	1.02	.95	16.35	.000
VAR12	.06	-.12	.98	1.03	32.47	.000

kulturna odrednica naše sredine koja se podrazumijeva kao dozvoljena u svim vrstama sredina u kojima djeca svakodnevno borave, a naročito u školi i obitelji. Kao što vidimo djeca daju poruku da to osjete. Nismo ih pitali da li to žele, ali bi to

u narednim pokušajima svakako trebalo učiniti. S druge strane mi još uvijek kao društvo pripadamo takozvanom konzervativnom tipu društva u kojem se prema djeci odnosimo primarno zaštitnički, a daleko manje suradnički. Time se dobro

Tablica 4. Distribucija relativnih frekvencija u postocima po kategorijama varijabli Upitnika o pravima djece za učenike osnovnih škola

Varijable	Kategorije					
	0	1	2	3	4	5
VAR01		42.20	56.01	1.79		
VAR02		28.13	68.03	3.84		
VAR03		49.36	44.25	6.39		
VAR04A	31.20	68.80				
VAR04B	47.31	52.69				
VAR04C	27.11	72.89				
VAR04D	41.69	58.31				
VAR04E	35.81	64.19				
VAR04F	36.32	63.68				
VAR04G	69.57	30.43				
VAR05		93.86	4.86	1.28		
VAR06	17.14	82.86				
VAR07A	46.80	53.20				
VAR07B	28.39	71.61				
VAR07C	90.03	9.97				
VAR07D	96.93	3.07				
VAR07E	65.98	34.02				
VAR08		94.88	4.09	1.02		
VAR09		91.56	6.91	1.53		
VAR10		84.65	9.72	5.63		
VAR11		25.32	65.98	8.70		
VAR12		1.02	1.53	15.60	50.38	31.46

uklapamo u europsku koncepciju poštivanja prava djeteta koja je daleko više zaštitnički orjentirana, za razliku od američke koja je primarno orjentirana na participaciju (Cherney i Walker Perry, 1996).

Temeljem varijabli koje sudjeluju u kreiranju diskriminacijske funkcije može se reći (tablice 4) kako srednjoškolci češće nego osnovnoškolci smatraju da roditelji uvažavaju njihovo mišljenje u vezi izbora hrane i izbora škole. To je i logično

Tablica 5. Distribucija relativnih frekvencija u postocima po kategorijama varijabli Upitnika o pravima djece za učenike srednjih škola

Varijable	Kategorije					
	0	1	2	3	4	5
VAR01		50.49	47.06	2.45		
VAR02		28.92	69.12	1.96		
VAR03		45.59	45.59	8.82		
VAR04A	20.10	79.90				
VAR04B	26.47	73.53				
VAR04C	7.16	82.84				
VAR04D	30.39	69.61				
VAR04E	31.37	68.63				
VAR04F	24.02	75.98				
VAR04G	68.63	31.37				
VAR05		87.75	9.80	2.45		
VAR06	25.49	74.51				
VAR07A	45.59	54.41				
VAR07B	16.67	83.33				
VAR07C	91.18	8.82				
VAR07D	96.08	3.92				
VAR07E	74.51	25.49				
VAR08		93.63	4.41	1.96		
VAR09		80.39	18.63	.98		
VAR10		72.06	22.55	5.39		
VAR11		28.92	66.67	4.41		
VAR12		.49	4.41	20.10	49.51	25.49

obzirom na činjenicu da je izbor škole iskustvo koje osnovnoškolci još nisu imali za razliku od srednjoškolaca. Isti trend procjene zapaža se i u odnosu na uvažavanje izbora prijatelja, izbora odjeće te organizacije slobodnog vremena, što upućuje na praksu roditelja da s uzrastom djece prihvaćaju i njihovu sve veću participaciju u vlastitom životu, odnosno prihvaćaju njihov izbor.

Situacija je obrnuta u odnosu na procjenu poželjnosti življenja u obiteljskoj sredini te se može reći da 84.65% učenika koji pohađaju osnovnu školu smatra kako živi u sredini u kojoj želi, dok nešto manje srednjoškolaca smatra da živi u željenoj sredini (72.07%). Isto tako, proizlazi da su učenici osnovne škole bolje informirani o tome kome se treba obratiti ako roditelji loše postupaju s njima, a pri tome ih čak 93.86% smatra da su u obitelji dobro zaštićeni od zloupotreba i zlostavljanja. Čini se da su ti podaci u skladu s obilježjima razvojnog doba (adolescencije) u kojem kritičnost prema roditeljima i potreba za samostalnošću značajno rastu. To posredno potvrđuje i podatak o procjeni ne provođenja dogovorenih metoda kažnjavanja od strane roditelja, odnosno procjena osnovnoškolaca da se njihova prava u obitelji izuzetno dobro poštuju.

Rezultati univarijatne analize varijance upućuju na zaključak kako srednjoškolci češće od osnovnoškolaca procjenjuju da se u obitelji poštuju ona skupina prava djeteta koju nazivamo pravima participacije, dok osnovnoškolci češće procjenjuju da se u obitelji poštuju prava zaštite i skrbi.

I na kraju u odnosu na razlike u procjeni poštivanja prava djeteta učenika osnovnih i srednjih škola treba konstatirati kako se statistički značajnom pokazala ona skupina prava koja se odnosi na uvažavanje mišljenja i želja djeteta u izboru

nekih, za dijete i obiteljsku situaciju važnih odluka, procjena, izbora i sl.. Pri tome se temeljem procjene same djece pokazalo da su dobne razlike važne u poštivanju većine promatranih prava djeteta.

Razlike u procjeni poštivanja prava djeteta u obitelji između učenika osnovnih škola, srednjih škola i djece evidentirane u centrima za socijalnu skrb

Za testiranje razlika u procjeni prava djeteta u obitelji između djece koja pohađaju osnovnu školu, djece koja pohađaju srednju školu te djece koja su evidentirana u centrima za socijalnu skrb upotrebljena je robustna diskriminacijska analiza. Pri tom su ekstrahirane dvije diskriminacijske funkcije na kojima se međusobno razlikuju sve tri grupe djece. Rezultati diskriminacijske analize prikazani su u Tablici 6.

Za prvu diskriminacijsku funkciju izračunata je diskriminacijska vrijednost koja iznosi 1.58. Na temelju Tablice 6. može se zaključiti da bi se djeca koja pohađaju osnovnu školu, djeca koja pohađaju srednju školu te djeca koja su evidentirana u centrima za socijalnu skrb mogla međusobno razlikovati na prvoj diskriminacijskoj funkciji, jer je vjerojatnost pogreške koju činimo prilikom te pretpostavke jednaka značajnosti i iznosi .000. Prosječno najbolje rezultate na cjelokupnom Upitniku o pravima djece (D1) u prvoj diskriminacijskoj funkciji imaju učenici srednje škole (.71 standardnu devijaciju), nešto slabiji rezultat imaju djeca koja pohađaju osnovnu školu i to .48 standardnu devijaciju, dok ukupno najlošije rezultate u procjenama poštivanja prava djeteta imaju djeca evidentirana u centrima socijalne skrbi, čiji je prosječan rezultat -.92 standardne

Tablica 6. Rezultati robustne diskriminacijske analize

Diskr. funkcije	CENTROIDI			Standardne DF1= 2 devijacije DF2=950			F	Značajnost
	1	2	3					
1	.48	.71	-.92	1.57	1.78	2.31	73.70	.000
2	-.38	.45	.15	1.11	1.04	1.39	54.18	.000

devijacije. Fisherov test za ovu diskriminacijsku funkciju iznosi 73.70.

Isto tako, sve tri grupe djece statistički značajno bi se mogle razlikovati i na drugoj diskriminacijskoj funkciji, za koju je dobivena diskriminacijska vrijednost .37. Iz Tablice 6. prizlazi da se učenici osnovnih škola, učenici srednjih škola i djeca evidentirana u centrima za socijalnu skrb međusobno razlikuju u drugoj diskriminacijskoj funkciji na razini značajnosti $p < .001$ i to na cjelokupnom Upitniku o pravima djece (D1). Najveći prosječan rezultat imaju učenici koji pohađaju srednje škole ($C2 = .45$ standardnih devijacija), nešto slabiji rezultat imaju djeca evidentirana u centrima socijalne skrbi ($C3 = .15$ standardnih devijacija), dok najslabije rezultate postižu učenici osnovnih škola čiji centroid iznosi $-.38$ standardnih devijacija. Za drugu diskriminacijsku funkciju F test iznosi 54.18. Korelacija između diskriminacijskih funkcija iznosi $-.16$.

Na temelju iznešenog može se prihvatiti H2 hipoteza da postoje razlike u procjeni poštivanja prava djeteta u obitelji između učenika osnovnih i srednjih škola te djece korisnika usluga centara za socijalnu skrb. Budući da je utvrđeno kako su obje diskriminacijske funkcije statistički značajne, potrebno je analizirati njihovu strukturu. U tu svrhu poslužit će tablica 7.

Najodgovornije varijable za diskriminaciju navedene tri skupine djece na prvoj diskriminacijskoj funkciji informiraju o:

- ukupnoj procjeni poštivanja prava djeteta u obitelji (VAR12),
- uvažavanju mišljenja djeteta o izboru škole (VAR04F),
- ne pitanju djeteta za mišljenje (VAR01),
- uvažavanju mišljenja djeteta u vezi izbora odjeće (VAR04C),
- uvažavanju mišljenja djeteta u vezi izbora aktivnosti (VAR04E),
- procjeni djeteta da živi u sredini u kojoj ima dovoljno prostora, hrane... (VAR08).

Slijedom navedenog diskriminacijsku funkciju je moguće imenovati funkcijom uvažavanja specifičnih želja djeteta u obitelji. Činjenica da tako definirana funkcija razlikuje subzorku ispitanika na način da najbolju poziciju imaju ispitanici iz srednjih škola, a najlošiju ispitanici iz centara za

socijalnu skrb odgovara saznanjima o tipu obitelji iz kojih dolazi nerizična odnosno populacija djece sa specifičnim potrebama koja su zbog tih potreba i postala korisnicima usluga centara. Uz to razlike u poziciji na diskriminacijskoj funkciji između učenika osnovnih i srednjih škola mogu ići u prilog ranije navedenim značajkama poštivanja prava djeteta u odnosu na dob. Tako definirana diskriminacijska funkcija mogla bi upućivati na doživljaj djece da poštivanje specifičnih želja nije dovoljno za doživljaj osjećaja sudjelovanja, a naročito zaštićenosti u obitelji. U tom su smislu naročito kritični i zahtjevni srednjoškolci, dakle adolescenti. Uz to ovom se funkcijom definira specifičan vid sudjelovanja i suradnje koja počiva na zaista uskom krugu specifičnih dječjih tema.

Temeljem vrijednosti diskriminacijskih koeficijenta i korelacije s diskriminacijskom funkcijom drugu diskriminacijsku funkciju redom određuju varijable:

- roditelji uvažavaju mišljenje i želje djeteta u vezi izbora hrane (VAR04B),
- procjena djeteta da živi u sredini u kojoj ima dovoljno ljubavi, sigurnosti, slobode, zabave (VAR09),
- niska ukupna procjena poštivanja prava djeteta u obitelji (VAR12),
- procjena djeteta da živi u sredini u kojoj želi (VAR10),
- procjena djeteta o zaštićenosti od zlouporaba i zlostavljanja u obitelji (VAR05),
- roditelji kažnjavaju dijete tako da mu "očitaju bukvicu" (VAR07B),
- roditelji kažnjavaju dijete tako da primjenjuju dogovorene posljedice (VAR07E),
- roditelji uvažavaju mišljenje i želje djeteta u vezi izbora aktivnosti kojima se bavi (VAR04D).

Druga diskriminacijska funkcija sadrži procjene uvažavanja i neuvažavanja pojedinih prava uglavnom iz skupine prava zaštite, sigurnosti i skrbi. Temeljem varijabli s najznačajnijim doprinosom drugu diskriminacijsku funkciju moguće je definirati funkcijom doživljaja zaštićenosti u obitelji. Pri tome je jasno do izražaja došla i razina neuvažavanja djeteta u obitelji naročito kroz nisku ukupnu procjenu poštivanja prava djeteta u obitelji te neprimjereno sankcioniranje ponaša-

nja. Činjenicu da najbolju poziciju na tako definiranoj funkciji postižu srednjoškolci, a najlošiju osnovnoškolci dosta je teško obrazložiti. Potrebno je ponovo ići u razlike u doživljaju poštivanja prava obzirom na dob. Niža dob nosi sa sobom i jaču potrebu za sigurnošću i zaštitom od strane obitelji, naročito roditelja. S obzirom na vrlo kompleksnu strukturu na neki način ova diskriminacijska funkcija upozorava kako je teško mjeriti poštivanje prava djeteta kvantitativnim meto-

dama. U tom smislu veće značenje treba pridati razlikama postignutim na pojedinim varijablama.

Na svim manifestnim varijablama Upitnika o pravima djece postoji statistički značajna razlika između prosječnih vrijednosti, osim na varijabli VAR07A (Da li te roditelji kažnavaju tako da viču na tebe?). To samo potvrđuje ranije naznačenu tezu o sveprisutnosti "odgojne strategije vikanja" u našoj kulturi. Treba napomenuti da je u sve tri grupe ispitanika postotak djece na koju roditelji viču približno 53-54% (tablice: 4., 5. i 6.). Razlike između aritmetičkih sredina svih ostalih varijabli značajne su na razini značajnosti $p < .05$ (5%).

Procjene na razini ocjena 4 i 5 o poštivanju prava i potreba u obitelji najčešće daju učenici osnovnih škola, zatim učenici srednjih škola, a najrjeđe takve ocjene daju djeca evidentirana u centrima za socijalnu skrb (tablice 4., 5. i 9.).

Kod svih varijabli koje se odnose na uvažavanje mišljenja djeteta roditelji najčešće uvažavaju mišljenja srednjoškolaca, nešto manje to čine kod učenika osnovnih škola, a najmanje uvažavaju mišljenja svoje djece koja su evidentirana u centrima socijalne skrbi (tablica 4., 5., 8. i 9.). Zanimljivo je, međutim, da je razlika među subzorcima najmanja glede uvažavanja mišljenja djeteta u odnosu na organizaciju obiteljskog života (30.43% : 31.37% : 23.46%), a istovremeno to je područje obiteljskog života u koje djeca najteže probijaju svojim utjecajem. To do neke mjere potvrđuje tradicionalnost i onih obitelji koje inače uvažavaju prava djeteta na izražavanje vlastitog mišljenja i želja u obiteljskom okruženju.

Najmanje u željenoj sredini žive djeca evidentirana u centrima socijalne skrbi i to u 65.08% slučajeva. No, uprkos toga, djeca evidentirana u centrima za socijalnu skrb u 77% slučajeva smatraju da su u obitelji zaštićena od zlostavljanja i zloporaba. Najsigurniji u obitelji, kroz snažan osjećaj da su zaštićeni od zlostavljanja i zloporaba, po svojoj procjeni su učenici osnovnih škola. Logično je stoga da djeca koja pohađaju osnovnu školu najčešće izjavljuju da imaju dovoljno ljubavi, sigurnosti, prostora, hrane, slobode itd.. Sukladno tome, roditelji najčešće istuku djecu koja su evidentirana u centrima za socijalnu skrb i to u 11,17% slučajeva, a najmanje tuku djecu u osnovnim školama (3.07%). Također, dogovorne posljedice u sankcioniranju ponašanja djece roditelji najčešće primjenjuju

Tablica 7. Struktura diskriminacijskih funkcija

Varijable	Diskr. koeficijenti	Korelacije s disk. funkcijom
VAR01	-.27 -.08	-.62 .01
VAR02	-.18 -.01	-.53 .07
VAR03	-.11 .15	-.51 .29
VAR04A	.22 .23	.49 .28
VAR04B	.19 .45	.45 .55
VAR04C	.26 .19	.56 .34
VAR04D	.21 .22	.50 .29
VAR04E	.25 .04	.53 .22
VAR04F	.30 .22	.53 .34
VAR04G	.11 .00	.41 .14
VAR05	-.24 .26	-.45 .35
VAR06	-.04 -.24	.11 -.29
VAR07A	.02 .03	-.16 .17
VAR07B	.19 .26	.25 .29
VAR07C	-.10 -.02	-.20 .13
VAR07D	-.20 .10	-.32 .22
VAR07E	.10 -.26	.08 -.22
VAR08	-.24 .13	-.42 .23
VAR09	-.23 .33	-.55 .46
VAR10	-.20 .29	-.44 .44
VAR11	-.18 -.11	-.54 .03
VAR12	.42 -.30	.71 -.23

Tablica 8. Rezultati univarijatne analize varijance

Varijable	Aritmetičke sredine			Standardne devijacije			F DF1=2 DF2=593	Razina značaj.
	1	2	3	1	2	3		
VAR01	-.10	-.22	.23	.89	.92	1.11	23.82	.000
VAR02	-.08	-.13	.17	.96	.91	1.07	19.40	.000
VAR03	-.11	-.02	.13	.93	.98	1.07	7.09	.001
VAR04A	.02	.26	-.17	.99	.86	1.05	31.46	.000
VAR04B	-.08	.34	-.11	1.01	.89	1.01	30.71	.000
VAR04C	.05	.27	-.21	.97	.83	1.07	39.32	.000
VAR04D	.02	.25	-.16	1.00	.93	1.01	20.91	.000
VAR04E	.11	.20	-.23	.97	.94	1.02	22.38	.000
VAR04F	.06	.31	-.25	.98	.87	1.02	38.58	.000
VAR04G	.05	.07	-.10	1.02	1.03	.94	2.97	.049
VAR05	-.21	-.05	.26	.67	.91	1.26	25.20	.000
VAR06	.07	-.14	.00	.94	1.09	1.00	5.76	.004
VAR07B	-.01	.25	-.13	1.01	.83	1.05	32.71	.000
VAR07C	-.04	-.08	.09	.95	.90	1.10	15.11	.000
VAR07D	-.13	-.10	.20	.71	.80	1.30	30.45	.000
VAR07E	.15	-.04	-.13	1.06	.98	.92	13.10	.000
VAR08	-.16	-.11	.24	.67	.81	1.31	33.48	.000
VAR09	-.23	-.01	.26	.72	.89	1.23	30.98	.000
VAR10	-.20	-.01	.23	.85	.92	1.14	23.50	.000
VAR11	-.05	-.18	.15	.93	.87	1.12	23.84	.000
VAR12	.31	.16	-.43	.82	.86	1.09	71.27	.000

kod osnovnoškolaca, a najmanje to čine kod djece u centrima za socijalnu skrb.

Tako se temeljem univarijatne analize varijance pokazuje da se po procjeni djece prava participacije najbolje poštuju u obiteljima srednjoškolaca, prava zaštite i sigurnosti u obiteljima osnovnoškolaca, dok je poštivanje obje skupine prava najslabije u obiteljima djece evidentirane u centrima za socijalnu skrb. Ovdje nas naravno ne zanima objektivnost dječjih procjena, nego upravo doživljaj djeteta pretočen u procjenu poštivanja prava u obitelji

Za razliku od diskriminacije ispitanika osnovnih i srednjih škola u procjeni poštivanja prava djeteta, gdje se dob posredno potvrdila značajnim faktorom procjene, u međusobnom razlikovanju ispitanika iz osnovnih i srednjih škola te centara za socijalnu skrb posredno se značajnim za dječju procjenu poštivanja prava djeteta pokazuju socioekonomski uvjeti i kulturne odrednice obiteljske sredine. Naime, istraživanjem općih obilježja ispitanika pokazale su se statistički značajne razlike među ispitanicima subuzoraka obzirom na razinu obrazovanja roditelja, njihovu

Tablica 5. Distribucija relativnih frekvencija u postocima po kategorijama varijabli Upitnika o pravima djece za djecu evidentiranu u centrima za socijalnu skrb

Varijable	Kategorije					
	0	1	2	3	4	5
VAR01		34.08	52.79	13.13		
VAR02		22.35	66.20	11.45		
VAR03		41.90	43.58	14.53		
VAR04A	40.22	59.78				
VAR04B	48.88	51.12				
VAR04C	39.39	60.61				
VAR04D	50.84	49.16				
VAR04E	52.23	47.77				
VAR04F	51.40	48.60				
VAR04G	76.54	23.46				
VAR05		77.09	16.48	6.42		
VAR06	19.83	80.17				
VAR07A	47.21	52.79				
VAR07B	33.80	66.20				
VAR07C	86.03	13.97				
VAR07D	88.83	11.17				
VAR07E	78.49	21.51				
VAR08		82.96	10.89	6.15		
VAR09		72.35	21.23	6.42		
VAR10		65.08	22.07	12.85		
VAR11		24.86	54.75	20.39		
VAR12		5.87	8.38	42.46	27.37	15.92

zaposlenost te strukturu obitelji. Pri tome, kao i u odnosu na procjenu poštivanja njihovih prava tako i u odnosu na kulturnu i socijalnoekonomsku razinu najnižu poziciju zauzimaju ispitanici iz centara za socijalnu skrb.

Zaključak

Djetinjstvo je različito u različitim kulturama i zajednicama. No bez obzira na to čini se da generalno, internacionalno razumijevanje odgoja djece korespondira samo s jednim dijelom prava djeteta pa se stoga ne može niti generalno, niti kulturološki gledano poistovjetiti prava djeteta s odgojem. Dio prava djeteta koji korespondira s fenomenom odgoja u obitelji u literaturi, ali i u svakodnevnom iskustvu, naziva se pravima na sigurnost, zaštitu i skrb. S druge strane istraživanja pokazuju kako su mladi suvremenog svijeta apatični i nezainteresirani u odnosu na tradicionalne vrijednosti koje promovira takav odgoj, ali pokazuju porast interesa za vlastite ciljeve i prava. Stoga su značajne odrednice današnje djece i mladeži porast težnje ka samoprezentaciji i samoostvarenju (Covell i Howe, 1996). To bi drugim rječima moglo značiti da se u obitelji susreću, a ponekad i sudaraju dva tipa odnosa prema pravima djeteta. Onaj roditeljski koji bazično dolazi iz odgoja usmjerenog na zaštitu djeteta i onaj djetetov usmjeren na sudjelovanje. Na tu generalnu odrednicu do neke mjere asociraju i rezultati ovog istraživanja, iako predmet ovog rada nije bila i procjena poštivanja prava djeteta od strane roditelja.

Naime, temeljem dobivenih rezultata može se zaključiti da se jedan dio prava djeteta iz skupine participacijskih prava u obiteljima učenika osnovne i srednje škole relativno dobro poštuje. Također se može zaključiti da na tom planu postoji statistički značajna razlika među učenicima osnovnih i srednjih škola s jedne strane, gdje u razini ostvarenja prava dob igra ulogu do neke mjere, i djece - korisnika usluga centara za socijalnu skrb s druge strane. Kao što se i moglo očekivati srednjoškolci su u najboljoj poziciji glede poštivanja prava djeteta. Radi se o skupini prava vezanih za uvažavanje mišljenja i želja djeteta vezanih uz tradicionalno dječja pitanja - izbor prijatelja, odjeće, škole, aktivnosti. Da li se

tu više radi o efektima koje sa sobom neminovno nosi odrastanje ili ukupnoj svijesti obitelji glede zadovoljenja potreba i prava djeteta teško je odgovoriti, a i da je moguće taj odgovor sigurno ne bi bio jednoznačan. Međutim, podatak koji posebno intrigira vezan je uz činjenicu da se najmanje uvažava mišljenje i želje djeteta kad je u pitanju organizacija obiteljskog života. Da li zato što se zaista radi o tradicionalnoj obitelji ili zato što samoj djeci nije važno? Opet ostajemo bez odgovora, ali sa saznanjem da bi to bilo vrijedno istražiti.

Do neke mjere se ostvarilo i očekivanje da će djeca procijeniti kako se bolje uvažavaju i poštuju njihova prava na zaštitu i sigurnost (prava kojima se štiti djecu od određenih radnji i situacija) i skrb (prava koja se odnose na posjedovanje, primanje i imanje pristupa određenim stvarima i uslugama), a nešto manje na participaciju (prava na djelovanje i iskazivanje mišljenja te prava utjecanja pri donošenju odluka kojima se utječe na djetetov život). Iako cilj rada nije bio usmjeren na traženje razlika u poštivanju navedenih skupina prava na to posredno upućuje struktura svih diskriminacijskih funkcija, ali i razlike na manifestnoj razini.

Generalno govoreći dobiveni rezultati ukazuju da je pri planiranju preventivnih i interventnih programa s aspekta prava djeteta potrebno voditi računa o dva principa:

- promicanju kvalitete komunikacije u obitelji u funkciji participacije djece u obiteljskom životu, to jest partnerstva s djecom na sadržajima obiteljskog života koji se najdirektnije odnose na njih;
- promicanju zaštite djeteta u obitelji u funkciji dobi.

Ukupna slika koja se dobiva tumačenjem kako djeca percipiraju i procjenjuju svoja prava u obitelji ukazuje da taj prostor nije u potpunosti jasan samoj djeci, ali isto tako i da vjerojatno nije jednoznačan i lako procjenjiv. Ono što nas temeljem dobivenih rezultata posebno zanima je kako daleko u participaciji djeca mogu i žele ići i koje su pri tome specifičnosti u odnosu na poštivanje prava djeteta u obiteljskom okruženju? Upravo to su znanstveni izazovi za buduća istraživanja u području prava djeteta.

LITERATURA

- Alinčić, M (1995): Dječja prava u sustavu međunarodne zaštite prava čovjeka. *Dijete*, 2, 2, 2-6.
- Anglin, J. (1993): *The Magic Beanstalk: Youth Empowerment and United Nations Convention on the Rights of the Child.* (u) Soisson, R. and Widmer, R. (eds): *The Realization of the Children's Rights in Extrafamilial Care.* FICE-Internacional, Zurich, 30-36.
- Cherney, I. and Walker Perry, N. (1996): *Children's Attitudes Toward Their Rights: An International Perspective.* (u) Verhellen, E. (ed): *Monitoring Children's Rights.* Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 241-250.
- Covell, K. and Howe, B. (1996): *Perspectives of Canadian Youth on Children's Rights.* (u) Verhellen, E. (ed): *Monitoring Children's Rights.* Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 251-262.
- Franklin, B. (1996): *Children's Rights to Participate in Decision Making.* (u) Verhellen, E. (ed): *Monitoring Children's Rights.* Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 317-326.
- Hrabar, D. (1998): *The Legal Protection of the Best Interest on the Child. European Training of the UN Convention on the Rights of the Child.* Radda barnen and Center for Social Policy Initiatives, Zagreb, 21-29.
- Hrabar, D. (1999): *Temeljni kriteriji za nadgledanje prava djeteta.* (u) Hrabar, D. I sur.: *Utvrđivanje osnovnih kriterija za nadgledanje Konvencije o pravima djeteta.* UISP Đ Centar za prava djeteta I UNICEF Đ Ured za Republiku Hrvatsku, Zagreb, 27-30.
- Koller-Trbović, N. i Žižak, A. (1997a): *Prava djeteta - kako ih vide djeca u odgojnim ustanovama.* *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja.* 33, 1, 91-105.
- Koller-Trbović, N. i Žižak, A. (1997b): *Perception and Exercise of Children's Rights by Educators in Residential Institutions.* (in) *Rehabilitation and Inclusion. Proceedings of the 5th Scientific Conference of Faculty of Special Education and Rehabilitation University of Zagreb,* Zagreb, 185-195.
- Koller-Trbović, N. i Žižak, A. (1999): *Prava djeteta - kako ih vide djeca i njihovi odgojitelji u odgojnim ustanovama.* (u) *Odgaj u domovima - kako dalje?* Ministarstvo rada i socijalne skrbi Republike Hrvatske, Zagreb, 91-101.
- National Association of Child Care Workers (1993): *A Charter of Rights for Children and Youth in Care.* (u) Soisson, R. and Widmer, R. (eds): *The Realization of the Children's Rights in Extrafamilial Care.* FICE-Internacional, Zurich, 28-30.
- Nikolić, B. (1991): *Neki modeli za rješavanje problema planiranja i kontrole transformacijskih procesa u primjeni kompjutera kod osoba s teškoćama socijalne integracije.* *Defektologija,* 28, 1, 131-139.
- UNICEF (1990): *Konvencija o pravima djeteta* (u) *Djeca prije svega,* UNICEF, Zagreb, 43-79.
- Verhellen, E. (1993): *Children's Rights and Education.- A Three-Track legally Binding Imperativ.* (u) Soisson, R. and Widmer, R. (eds): *The Realization of the Children's Rights in Extrafamilial Care.* FICE-Internacional, Zurich, 22-28.
- Žižak, A. (1995): *A što o svojim pravima kažu djeca?* *Dijete,* 2, 2, 40-42.

ESTIMATION OF APPRECIATION OF CHILDREN'S RIGHTS IN THE FAMILY

ABSTRACT

This research is part of the broader scientific project named "The intervention models directed toward the prevention of behaviour disorders". It has been ongoing at the University of Zagreb, Faculty of Special Education and Rehabilitation, Department of Behaviour Disorders since 1996.

Research studies on children's rights in the family are still extremely rare. This research attempts to discover how children of different age groups and different backgrounds (primary school pupils, secondary school pupils and children who are the beneficiaries of social intervention) estimate the appreciation of children's rights in their families. It was hypothesized that older children and children with better status would have a higher estimate of appreciation for children's rights. The research sample included 953 children, 11 to 18 years of age, of which 391 were primary school pupils, 204 secondary school pupils and 358 children were beneficiaries of various social interventions. Information about appreciation of children's rights in the family has been obtained from the Children's Rights Questionnaire that was administered during 1999. The data was processed using discriminant analysis and analysis of variance.

The results show that children's perceptions of their rights depend on the child's age and the socio-economic and cultural background of the family (status). It was confirmed that appreciation of rights are best perceived by secondary school pupils and rights for provision and protection by primary school pupils.

Key words: Children's rights, children's rights in family, children's rights to participate